

in *Black Venus*, met wie hij destijds in Congo wilde blijven, nog in de jaren zestig van de vorige eeuw overleden.

Voor zijn Congo-reis kon Geerarts zich geen beter gezelschap wensen dan Mortier: er bestaat een zichtbare band, een goede verstandhouding tussen die twee schrijvers. Mortier steekt ook niet onder stoelen of banken dat hij Geeraerts werk hoog waardeert. Zijn rol wordt hier eigenlijk beperkt tot die van een getuige-verteller, hoewel het in principe om zijn dagboek gaat en hoewel hij af en toe Geeraerts heel even uit zijn gezichtsveld verliest. *Afscheid van Congo* is ongetwijfeld een aanrader voor iedereen die zich voor de Vlaamse literatuur interesseert, hoewel het het mysterie van Congo niet ontraadselt en 'de kolonisatie — een zoveelste pijnplek in het onuitputtelijke verdriet van België' (239) niet bevredigend genoeg benadert. Het verschaft vooral een diep inzicht in Jef Geeraerts; zijn portret is hier veelzijdig geschetst en zet andere onderwerpen en motieven in de schaduw, ook de auteur Mortier en zijn eigen bedenkingen rond het Congo-beelden het Belgisch kolonialisme. Mortiers boek is zo een hommage aan Geeraerts geworden, een verrassend beeld van een oude schrijver en zeker een complementaire lectuur voor de liefhebbers van zijn (Congo)werk.

Bożena Czarnecka

Judit Gera en Agnes Sneller, *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek*, Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2010, 213 pp.

Het geven van literatuuronderwijs aan extramurale faculteiten neerlandistiek is een uitdagend werk. Het 'vertalen' van een soms nogal ingewikkelde inhoud van een literaire tekst naar een simpelere taal en het voortdurend zoeken naar een aantrekkelijke vorm en aanpak van elke les vereisen van de docent veel inspanning en verbeeldingskracht tegelijk. Voordat men aan de slag kan gaan, moet men eerst een juiste keuze maken uit duizenden Nederlandse teksten van binnen en buiten de literaire canon. Meestal wordt dan de keuze beperkt tot die teksten die een 'spreekbuis' zijn van in een bepaalde periode geldende ideologieën en literaire normen. Daarin wordt literair tijdvak namelijk met zijn belangrijke gebeurtenissen precies weergegeven en wordt de ontwikkeling van literaire processen binnen een bepaalde periode helder en leesbaar gemarkeerd. Bij colleges over de Nederlandse literatuur buiten Nederland en Vlaanderen speelt ook de taalbarrière van de studenten een rol. Het vak literatuurgeschiedenis komt redelijk vroeg in de curricula van de meeste afdelingen Nederlands aan de orde. Dat veroorzaakt een snelle overgang die studenten moeten maken van een simpel handboek met een beperkte woordenschat naar gecompliceerde literaire teksten waarin naast een ingewikkelde taal veel onvertaalbare symboliek voorkomt. De begeleiding van deze overgang is natuurlijk ook de taak van de docent. Een moeilijke taak, des te meer omdat de cultureel-historische kennis van een gemiddelde student neerlandistiek niet altijd toereikend is om een literaire tekst meteen te kunnen analyseren.

Er was grote behoefte aan een boek dat deze kwesties althans ten dele zou oplossen. De *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek* van Judit Gera en Agnes Sneller (Verloren 2010) komt hier goed van pas. De opbouw van het boek is helder. In zeven hoofdstukken komen verschillende literaire periodes aan de orde: middeleeuwen, renaissance, verlichting, romantiek, naturalisme, modernisme en postmodernisme/postkolonialisme. Binnen elk hoofdstuk hanteren de auteurs een vast stramien voor de presentatie van een literair tijdvak, waarbij steeds vier elementen terugkomen. Dat zijn: (1) de beschrijving van de historische achtergrond, (2) de presentatie van een literair-theoretische benaderingswijze die het meest (maar niet uitsluitend) bij de teksten uit het besproken tijdvak past, (3) voorbeelden van literair erfgoed en (4) een analyse van een literaire tekst. Deze elementen vormen samen binnen elk hoofdstuk een logische structuur. In de analyse

van een tekst (4) vindt men dus zowel de weerspiegeling van 'zijn' historische achtergrond (1) als de meest typische kenmerken van het literaire erfgoed terug (3). De tekst wordt verder geanalyseerd volgens de regels van de meest toepasselijke theoretische benaderingswijze (2). Op die manier worden alle elementen tot een geheel.

Als voorbeeld kan men een kijkje nemen in hoofdstuk 3 over de verlichting. Hier kiezen Gera en Sneller voor een tekst van Elisabeth Wolff-Bekker uit 1779, *Proeve over de opvoeding* (pp. 79–83). Deze keuze lijkt optimaal om een overzichtelijk beeld van de verlichting te bieden. Wolff was immers spreekbuis van de verlichte ideologie. Ze opereerde op veel terreinen tegelijk. In haar veelzijdigheid weerspiegelde zich de veelzijdigheid van het tijdvak. In de *Proeve* is dat overduidelijk. Wolff mengt zich in brandende discussies over Kant, Rousseau, empirisme, maatschappij, lezen en vaderlandsliefde — onderwerpen die toen zowel de ruggengraat van de filosofische disputen vormden, als de praktische ideeën over de staatsstructuur voedden. Het werk van Wolff geeft dus de historische context weer, waar liefde tot wetenschap, wijsbegeerte en verantwoordelijkheid voor een vernieuwde Nederlandse staatstructuur centraal staan. Het is ook een significant voorbeeld van de toenmalige literaire modes, waarin onder andere een sociaal geëngageerd betoog hoogtij vierde. De tekst is bovendien een meesterwerk van de *ars retorica*. Gera en Sneller demonstreren aan de hand van de *Proeve* retorische technieken. Men leert de tekst kennen vanuit de retorische benaderingswijze: het 'conciliare' (overtuigen) werd door Wolff bereikt dankzij de positie die ze in de tekst inneemt: zij komt hier niet als autoriteit, maar als gesprekspartner voor; het 'movere' (ontroeren) bereikt Wolff door formuleringen die de vrouwelijke gemeenschappelijkheid ondersteunen; het 'docere' (argumenteren) komt in de tekst volledig tot uitdrukking door onder andere de heldere eisen die Wolff aan een goede moeder als opvoeder stelt; ten slotte vindt men het 'probare' (bewijsvoeren) in het beeld dat Wolff schetst van de kwaliteiten die de sociale positie van vrouwen binnen de verlichte maatschappij verbeteren. Zo wordt de bespreking van de tekst compleet volgens de theoretische benaderingswijze van de retorica.

Deze en andere theoretische benaderingswijzen die Gera en Sneller in de *Inleiding* presenteren, worden van een ruim termenapparaat voorzien. De auteurs leggen de terminologie simpel uit en laten die *cursief* drukken, waardoor ze makkelijk onthouden kan worden. Studenten kunnen zo vertrouwd raken met de analytische terminologie en technieken en zelf literair-wetenschappelijk aan werk gaan. Daarvoor dienen ook de opdrachten met bijbehorende uitwerking aan het einde van het boek. Gera en Sneller maken hier een belangrijke combinatie tussen de Nederlandse letterkunde en de eigen literatuur van de doelgroep. Een van de opdrachten (die zich bij elke periode herhaalt) geldt namelijk de bestudering van eigen literatuur. De confrontatie van Nederlandse voorbeelden met Poolse, Hongaarse, Duitse of Tsjechische equivalenten vergroot het filologische kader van de lessen in hoge mate.

De keuze van de teksten die Gera en Sneller aan het einde van elk hoofdstuk aan een analyse onderwerpen, verradt meteen hun belangstelling voor literatuur over en door vrouwen. Het genderspecter komt in de *Inleiding* meermaals voor: in de vorm van een beschrijving van handelende vrouwelijke personages (*Mariken van Nieumeghen*, pp. 30–35), door de keuze van een vrouwelijke auteur (Carry van Bruggen, pp. 139–147), of die van een vrouwelijke auteur én dito doelgroep (*Proeve over de opvoeding*, pp. 79–83). Ook buiten de tekstanalyses worden voorbeelden van de genderspecten gebruikt. Aan de ene kant verrijkt dat de literaire studie. Een goed voorbeeld vormt hier de geheimzinnige sfeer rond het geslacht van de middeleeuwse Floris uit de roman *Floris ende Blanchefloer* en zijn beeld dat tegen het toen gangbare machokarakter van literaire personages indruist (p. 25). Zo'n 'gendergetinte blik' op middeleeuwse teksten vind ik enorm verruimend en aantrekkelijk. Aan de andere kant echter kan zo'n blik ook het veld van de literaire analyse enigszins beperken. Soms heb ik het gevoel dat de door Gera en Sneller gemaakte tekstanalyses in enkele gevallen slechts modi zijn die de feministische theorieën moeten ondersteunen. Dat maakt dat sommige interpretaties die vanuit dit perspectief worden gegeven, wat geforceerd overkomen. Een voor-

beeld daarvan is de metafoor van de modernistische auteur Carry van Bruggen ('Avondwandeling'), waar het hoofdpersonage, starend in de etalage van een sigarenwinkel, volgens de interpretatie met de 'geseksualiseerde volwassenenwereld' wordt geconfronteerd (p. 142). In de *Inleiding* vinden we weinig overtuigende argumentatie die deze metafoor zou staven: de stelling dat de beschrijving van de etalage 'zekere seksuele connotaties bevat' lijkt me niet toereikend.

Deze zwakheid neemt natuurlijk niet weg dat over het algemeen de methodologische bedoeling van kritische analyse door Gera en Sneller ten volle werd gerealiseerd. Hun handboek leert een analytisch-kritische kijk op literaire teksten te hanteren, en geeft daarvoor zowel het nodige instrumentarium (literaire benaderingswijzen), als een breed, zeer bruikbaar termenapparaat. Hier vraag ik me alleen af of alle termen zo nauwkeurig uitgelegd moeten worden. Ik denk (of beter gezegd ik hoop) dat de termen zoals 's-Gravenhage' (p. 43), 'ideologie' (p. 87) of 'directe rede'/'indirecte rede' (p. 108) toch geen bijbehorende uitleg vereisen.

Andere zwakheden beïnvloeden nauwelijks de positieve beoordeling van het hele boek. Ik heb soms het gevoel dat Gera en Sneller af en toe gewoon te ambitieus te werk gaan. Of dat een nadeel is... Dat hangt af van de intellectuele vaardigheden en persoonlijke verwachtingen van de docent en ook van het taalniveau van zijn of haar studenten. Om een voorbeeld te noemen: het bestuderen van *Joseph in Dothan* vind ik te uitdagend (de tekst is te vinden bij de analyse onder het tijdvak renaissance op bladzijden 56–61). De talige complexiteit van de tekst, de ingewikkeldheid van vorm en inhoud, waarin klassieke en bijbelse elementen samenkomen, maken van dit drama een moeilijk stuk, waarvoor een voorstudie van de Bijbel en de klassieke cultuur nodig is. Gera en Sneller spannen zich in om de inhoud van *Joseph in Dothan* leesbaar te maken, maar met hun korte beschrijving van Vondels werk krijgt de lezer geen voet aan de grond. Men kan er zelfs moeilijk achter komen hoe de relaties tussen Joseph, zijn broers (afstammend van verschillende moeders) en zijn vader Jacob in elkaar zaten, laat staan de klassieke en bijbelse symbolen en de strekking van het werk begrijpen. Ik vind dat *Joseph in Dothan* te moeilijk is (qua structuur en symboliek) om van dit werk een toeganspoort te maken tot het literaire erfgoed van de renaissance. Zo'n voorbeeld kan studenten eerder afschrikken dan aantrekken. Enfin, de studie van de Nederlandse literatuur van de renaissance zonder Vondel zou weinig zin hebben, maar daarvoor hebben we minder complexe werken ter beschikking. *Palamedes*, *Gysbrecht van Aemstel* en vooral *Lucifer* laten zich, naar mijn mening, veel makkelijker aan een kritische analyse binnen de les onderwerpen. De methodologische aanpak waarmee Gera en Sneller de handeling van *Joseph in Dothan* ontvouwen, is overigens wel overtuigend en kan volgens mij op andere werken van Vondel even goed van toepassing zijn, gezien het terrein waar Vondel opereerde en waar dezelfde termen, problematiek en symbolen steeds terugkomen.

Dezelfde buitensporige complexiteit vind ik ook in de bespreking van de technische aspecten van renaissanceistische dichtvormen. Gera en Sneller maken wel een heldere onderscheiding tussen verschillende combinaties binnen het metrum (zoals jambe of spondee, p. 44), maar de voorbeelden daarvan in de door hen aangehaalde tekstfragmenten zijn, volgens mij, al minder verhelderend. Hetzelfde betreft de opdrachten over gebruik van rijm en metrum aan het einde van het boek (p. 182). Zonder een aanvullende studie daarover zijn ze natuurlijk niet te doen. De uitwerking van de opdracht die de auteurs bieden, zal hierbij niet te veel opleveren.

De laatste opmerking betreft de verlichte 'journalist' Jacob Campo Weyerman. Gera en Sneller rekenen hem tot de categorie van de spectatorschrijvers (p. 75). Deze categorisering wordt volgens mij afgeleid van een door Weyerman uitgegeven blad — *De Vrolyke Tuchtheer*. De titel lijkt op het eerste gezicht spectatorachtig: de tuchtheer als *ensor morum* past in het kader van al die spectatorbladen met de titels zoals *De Welmeenende Raadgever*, *De Zedemeester der Kerkelyken* of *De Examiner*. Volgens mij is echter *De Vrolyke Tuchtheer* een literaire travestie op de spectatorbladen met hun deftige stijl en te ernstige inhoud. Het blad is een uitstekend voorbeeld van de satire en Weyerman een uitstekend voorbeeld van de satirische schrijver die zijn hele leven lang juist fel

tegen de spectatoriale ‘broodschrijvers’ kantte, gezien zijn minder sympathieke uitlatingen over bijvoorbeeld de spectatormeester Justus van Effen.

Kortom, de *Inleiding* van Gera en Sneller is een nuttig handboek dat zowel een goede begeleiding aan de jonge, versgebakken docenten biedt, als het werk van meer ervaren docent stimuleert en nogal opfrist. Het boek is voorzien van een gamma aan waardevolle tips, opmerkingen en opdrachten die een les mede kunnen structureren. En dat helpt bij de oplossing van het aan het begin van deze beoordeling aangegeven probleem: Gera en Sneller geven tal van aanwijzingen over de juiste vorm en aanpak van een literaire les. Hun *Inleiding* ordent ook de keuze van het literaire studiemateriaal. De taal die de auteurs gebruiken met af en toe een uitleg van de in de *Inleiding* voorkomende culturele en literaire terminologie en een korte beschrijving van de literaire werken die hier aan bod komen, is simpel. Daardoor dragen Gera en Sneller ertoe bij dat de vermelde educatieve overgang van een simpel handboek naar een moeilijke, abstracte literaire tekst voor de studenten veel makkelijker kan worden. Ten slotte geeft het boek een goede historische achtergrond van de literaire tijdvakken, wat de studenten van de nodige kennis voorziet om de diep gewortelde historische thematiek van een tekst beter te begrijpen.

Jan Urbaniak